

Aneta Mendrek¹

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

**CIEŻAR DOKONYWANIA DORĘCZEŃ BEZPOŚREDNICH
NA PODSTAWIE ART. 132 § 1 K.P.C. A ROLA PROCESOWA
ADWOKATA, RADCY PRAWNEGO I RZECZNIKA
PATENTOWEGO²**

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSP-W.2024.007>

Date of receipt: 05.02.2025

Date of acceptance: 29.05.2025

Streszczenie

Rozważając zakres podmiotowy doręczeń autonomicznych autorka dochodzi do wniosku, że de lege lata ciężary procesowe wskazane art. 132 § 1 zdanie pierwsze i drugie k.p.c. spoczywają na adwokatach, radcach prawnych i rzecznikach patentowych występujących w rolach procesowych będących przejawem wykonywania zawodu (w tym do pełnomocników procesowych, kuratorów procesowych, kuratorów prawa materialnego ustanowionych w związku z wykonywaniem zawodu). Odnośnie art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. autorka wskazuje na potrzebę dokonywania przez sądy rozproszonej kontroli konstytucyjności, która *ad casum* może prowadzić do jego niezastosowania, gdyby zwrot pisma *a limine* miał skutkować naruszeniem prawa do wysłuchania. *De lege ferenda* autorka postuluje m.in. rezygnację z sankcji zwrotu pisma *a limine* przewidzianej w art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. oraz umożliwienie usuwania ewentualnych uchybień (zarówno w zakresie dokonania bezpośredniego doręczenia, jak i w zakresie złożenia stosownego oświadczenia w tym przedmiocie).

Słowa kluczowe: doręczenia bezpośrednie, doręczenia autonomiczne, pisma sądowe, pełnomocnik procesowy

**The burden of making direct deliveries based on Article 132 § 1 of the Code of Civil Procedure and the procedural role of the attorney, legal advisor, and patent attorney
(Summary)**

Considering the subjective scope of autonomous service, the author comes to the conclusion that de lege lata the procedural burdens indicated in the first and second sentences of Article 132 § 1 of the Civil Procedure Code rest on advocates, legal advisors and patent attorneys acting in procedural roles that are a manifestation of the exercise of the profession (including attorneys-at-law, guardians of proceedings, curators of substantive law appointed in connection with the exercise of the

¹ Aneta Mendrek – Katedra Prawa Cywilnego, Gospodarczego i Prywatnego Międzynarodowego, Kolegium Prawa, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, e-mail: aneta.mendrek@uek.krakow.pl, ORCID: 0000-0002-1987-8070..

² Publikacja prezentuje wyniki badań naukowych przeprowadzonych w ramach projektu nr 060/WPC/2025/POT, finansowanego ze środków subwencji przyznanej Uniwersytetowi Ekonomicznemu w Krakowie.

profession). With regard to the third sentence of Article 132 §1 of the Civil Procedure Code, the author points to the need for the courts to carry out a dispersed review of constitutionality, which ad casum may lead to its non-application, in particular if the return of a letter a limine would result in a violation of the right to be heard. De lege ferenda, the author postulates i.a. abandoning the sanction of returning a limine provided for in the third sentence of Article 132 § 1 of the Civil Procedure Code and allowing for the removal of any irregularities (both with respect to direct service and with respect to the submission of an appropriate statement in this regard).

Key-words: direct delivery, autonomous delivery, court documents, process representative.

1. Wprowadzenie

Przepis art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. nakłada na adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych oraz Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej ciężar dokonywania w toku sprawy wzajemnych bezpośrednich doręczeń odpisów pism procesowych wraz z załącznikami³. Ciężar ten jest powiązany z przewidzianym w art. 132 § 1 zdanie drugie k.p.c. ciężarem zamieszczenia w treści pisma wniesionego do sądu oświadczenia o doręczeniu odpisu pisma drugiej stronie albo o jego nadaniu za pośrednictwem operatora, o którym mowa w art. 165 § 2 k.p.c. Zgodnie z art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. pismo niezawierające ww. oświadczenia podlega zwrotowi *a limine*.

Brzmienie przepisu art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. nie precyzuje roli procesowej, w jakiej adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy występuje w sprawie. W szczególności nie uzależnia ono zastosowania przepisu od ich występowania w charakterze pełnomocników procesowych, a nawet wykonywania zawodu. Podmioty te oprócz pełnienia roli pełnomocnika procesowego, mogą występować również w charakterze: strony (w tym jako podmiot podstawiony np. kurator spadku), interwenienta ubocznego, pełnomocnika do doręczeń, prokurenta, piastuna organu strony, współnika uprawnionego do reprezentacji ułomnej osoby prawnej, przedstawiciela ustawowego osoby niemającej zdolności procesowej (w tym rodzica, opiekuna), kuratora procesowego, reprezentanta małoletniego.

W związku z tym literalna wykładania art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. mogłaby prowadzić do wniosku, że *de lege lata* ciężar doręczeń autonomicznych spoczywa na adwokatach, radcach prawnych i rzecznikach patentowych niezależnie od tego w jakiej roli

³ Ciężarem tym nie są objęte pisma wskazane w 132 § 1¹ k.p.c., a także pisma procesowe nie mające znaczenia dla osób uczestniczących w procesie innych niż strona wnosząca (składane wyłącznie w interesie wnoszącego, które w żaden sposób nie mogą wpłynąć na sytuację procesową innych osób). Na ten temat zob. m.in. Ereciński, 2012, art. 479⁹, nt. 2; Zembrzuski, 2015, s. 26-37; Jarocho, 2023, s. 491- 495; Weitz, 2024, art. 132, nt. 8-9; Wolwiak, 2024, art. 132, nt. 11-21.

procesowej występują (a więc również w ich prywatnych sprawach, w których są stronami postępowania), a nawet niezależnie od tego, czy wykonują zawód. Za przyjęciem takiego poglądu mogłoby przemawiać również porównanie brzmienia art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. ze sformułowaniami użytymi w: art. 129 § 2-3, art. 694⁴ § 2² pkt 1, art. 694^{4a} § 1, art. 977 zdanie drugie, art. 87¹ § 1-2, a także nieobowiązującym już art. 479⁹ § 1 k.p.c. Przepisy art. 129 § 2-3, art. 694⁴ § 2² pkt 1, art. 694^{4a} § 1 k.p.c. konkretyzują, że przewidziane w nich możliwości (upoważnienia do uwierzytelniania dokumentów) odnoszą się do „występującego w sprawie pełnomocnika będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym”. Również przewidziane w art. 977 zdanie drugie k.p.c. zwolnienie z wymogu urzędowego poświadczania podpisu pod pełnomocnictwem wyraźnie uściśla rolę procesową, skoro dotyczy „pełnomocnictw udzielonych adwokatom i radcom prawnym”. Z kolei wprowadzone w art. 87¹ § 2 k.p.c. odstępstwo od przewidzianego w art. 87¹ § 1 k.p.c. obowiązkowego profesjonalnego zastępstwa stron w postępowaniu przed Sądem Najwyższym dotyczy m.in. sytuacji „gdy stroną, jej organem lub jej przedstawicielem ustawowym jest adwokat, radca prawny (...), a w sprawach własności intelektualnej rzecznik patentowy”. W końcu nieobowiązujący już art. 479⁹ § 1 k.p.c. ciężar doręczeń autonomicznych nakładał na „stronę reprezentowaną przez adwokata lub radcę prawnego”, co wykluczało obciążanie nim profesjonalisty występującego jako strona postępowania.

De lege lata taka literalna wykładnia -zważywszy na sankcję z art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c.- prowadziłyby do rezultatów trudnych do zaakceptowania z perspektywy wymogu rzetelnego ukształtowania procedury, w szczególności do zwrotu *a limine* pisma wniesionego we własnej sprawie przez adwokata niewykonującego zawodu z racji wieku lub stanu zdrowia. Zapewne z tego powodu w literaturze niejako *a priori* zakłada się, że omawiany przepis dotyczy doręczeń między profesjonalnymi pełnomocnikami procesowymi (May, 2017, s. 159; Żyżnowski, 2021, art. 132, nt. 1; Bodio, 2020, art. 132, nt. 8; Stefańska 2022, art. 132, nt. 2; Markiewicz, 2023, art. 132, nt. 1; Kamiński, 2023). Jednocześnie wypowiedzi doktryny i judykatury odnoszące się *stricte* do roli procesowej podmiotów wymienionych w art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. są nieliczne, a przy tym rozbieżne (zob. pkt 2). Z drugiej strony zawężająca wykładnia omawianej regulacji prowadzi do konsekwencji absurdalnych z punktu widzenia spójności systemu prawa procesowego. Ukazuje to przykład składania przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego odpisu odpowiedzi na skargę kasacyjną. Podmiotom tym stosownie do art. 87¹ § 2 k.p.c. przysługuje we własnych sprawach zdolność postulacyjna w

postępowaniu przed Sądem Najwyższym oraz przy czynnościach przed sądami powszechnymi związanych z tym postępowaniem. Zatem mogą one we własnej sprawie złożyć skargę kasacyjną oraz odpowiedź na nią (sporna jest kwestia, na ile dotyczy to również adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych niewykonujących zawodu np. emerytowanych; szerzej na ten temat: Gudowski, 2023, art. 87¹, nt. 14; Czechowski 2024, s. 57-68 oraz powołana przez tych autorów literatura i orzecznictwo). Przyjmując, że przepis art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. odnosi się do profesjonalnych podmiotów występujących wyłącznie w charakterze pełnomocników procesowych lub szerzej profesjonalnych zastępców procesowych stron, należałoby powiedzieć, że adwokat, radca prawny, a w sprawach własności intelektualnej również rzecznik patentowy, mogą skutecznie sporządzić i wnieść odpowiedź na skargę kasacyjną we własnej sprawie, ale nie powinni doręczać jej odpisu pełnomocnikowi strony skarżącej na podstawie art. 132 § 1 k.p.c. (mającego w postępowaniu kasacyjnym odpowiednie zastosowanie zgodnie z art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.; Wiśniewski, 2013; Weitz 2024, art. 132, nt. 7; Turczyn, 2024, art. 398⁷, nt. 4. W orzecznictwie SN m.in. postanowienia z: 22.01.2016 r. II CSK 414/15, LEX nr 3533213; 20.05.2022 r. I CSK 1659/22, LEX nr 3439494). Jeżeli natomiast podmiot taki złożył we własnej sprawie skargę kasacyjną, pełnomocnik procesowy drugiej strony nie powinien doręczać mu bezpośrednio odpisu odpowiedzi na skargę. Oczywiście istotna różnica polega na tym, że składając skargę kasacyjną lub odpowiedź na nią profesjonalista korzysta z przyznanej mu możliwości i swego rodzaju uprzywilejowania (uzasadnionego okolicznościami), podczas gdy doręczenie bezpośrednio stanowi surowo sankcjonowany ciężar procesowy. Wypada jednak podkreślić, że skorzystanie z tego uprzywilejowania, pociąga za sobą m.in. ciężar zachowania wymogów konstrukcyjnych skargi kasacyjnej obwarowany sankcją jej odrzucenia *a limine*. Opisany brak konsekwencji ustawodawcy pogłębia wątpliwości interpretacyjne istniejące w odniesieniu do omawianej regulacji.

Podobnym jak w art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. generalnym sformułowaniem ustawodawca posłużył się również w art. 130^{1a} § 1 i art. 130² § 1 k.p.c. Zatem tytułowe zagadnienie pozostaje w dużej mierze aktualne również na gruncie wymienionych unormowań (Mendrek, 2024, art. 130^{1a}, nt. 7 -13). Istotna różnica dotyczy jednak skutków przyjęcia literalnej wykładni omawianego sformułowania. Przepis art. 132 § 1 k.p.c. nie przewiduje możliwości sanowania uchybienia wynikającemu zeń ciężarowi procesowemu (podejmowane w doktrynie i orzecznictwie próby łagodzenia rygoryzmu przewidzianej w nim sankcji -zob. pkt 2- chociaż są godne poparcia, to nie rozwiązują w pełni problemu).

Tymczasem art. 130^{1a} § 1, art. 130² § 1 k.p.c. chociaż przewidują zwrot *a limine* pisma dotkniętego brakami formalnymi lub fiskalnymi wniesionego przez adwokata, radcę prawnego i rzecznika patentowym, to pozostawiają tym podmiotom możliwość opłacenia, uzupełnienia lub poprawienia pisma i zachowania skutków wniesienia pisma od chwili jego pierwotnego złożenia (art. 130^{1a} § 3, art. 130² § 2 k.p.c.). Opisana dystynkcja nie przesądza wprawdzie potrzeby odmiennej wykładni omawianego zwrotu (Mendrek, 2024, art. 130^{1a}, nt. 7-13), natomiast pogłębia negatywną aksjologiczną ocenę unormowania art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c.

Należy wspomnieć, że także w art. 131^{1a} § 1 k.p.c., podobnie zresztą jak w nieobowiązującym już art. 370¹ k.p.c., ustawodawca nie sprecyzował roli procesowej. Jednak w tym przypadku za ograniczeniem ich zastosowania wyłącznie do profesjonalnej działalności wymienionych podmiotów przemawiają dodatkowe argumenty. Dodaniu art. 131^{1a} § 1 k.p.c. towarzyszyło wprowadzenie unormowań odnoszących się do obowiązku posiadania przez profesjonalnych pełnomocników kont w portalu informacyjnym⁴. Natomiast art. 370¹ k.p.c. przewidywał obowiązek denuncjacji do właściwego organu „samorządu zawodowego, do którego należy pełnomocnik” (Kociubiński, 2016, s. 1039; podobnie, choć z inną argumentacją Wyrwiński, 2006, s. 858-859).

W kolejnych punktach zostały przedstawione: 1/ wyrażone w nauce i judykaturze zapatrywania odnośnie do wykładni omawianej regulacji; 2/ ewolucja instytucji autonomicznych doręczeń pomiędzy adwokatami; 3/ wątpliwości co do konstytucyjności sankcji przewidzianej w art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. Rozważania te posłużyły w ramach podsumowania do podjęcia próby udzielenia odpowiedzi na pytanie o znaczenie roli procesowej, w jakiej występują podmioty wskazane w tytule artykułu dla zastosowania *de lege lata* art. 132 § 1 k.p.c., a także do sformułowania w tym zakresie postulatów *de lege ferenda*.

2. Wykładnia art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. w doktrynie i orzecznictwie

Jak już wspomniano art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. niejako z założenia odczytywany jest jako przepis wprowadzający obligatoryjne bezpośrednie doręczenia między

⁴ Por. jednak uzasadnienie postanowienia SN z 28.03.2024 r., III CZ 226/23 (LEX nr 3701601). W postanowieniu tym Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że art. 15zsz9 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 340 z późn. zm.) znajduje zastosowanie również, gdy adwokat lub radca prawny występuje w sprawie w charakterze strony, a skuteczne doręczenie w portalu informacyjnym może mieć miejsce, jeżeli posiada on konto w portalu informacyjnym i uzyskał on dostęp do sprawy.

profesjonalnymi pełnomocnikami (Wolwiak, 2015; May, 2017, s. 159; Bodio, 2020, art. 132, nt. 8; Żyznowski, 2021, art. 132, nt. 1; Stefańska, 2022, art. 132, nt. 2; Markiewicz, 2023, art. 132, nt. 1; Kamiński, 2023). Wśród autorów odnoszących się wprost do kwestii czy przepis ten dotyczy adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych występujących w innych rolach procesowych brak jest zgody.

Karol Weitz wyklucza zastosowanie art. 132 § 1 k.p.c. w sytuacji, gdy adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy występują w procesie jako strona lub interwenient uboczny. Autor ten przyjmuje, że powołany przepis znajduje zastosowanie, gdy podmioty w nim wymienione działają jako zastępcy stron lub innych uczestników postępowania. Jednocześnie K. Weitz podkreśla, że w świetle obecnego brzmienia art. 126 § 2 pkt 1–3 k.p.c. podmioty te w swoich prywatnych sprawach nie muszą ujawniać zawodu wobec sądu i strony przeciwnej (Weitz, 2016, art. 132, nt. 3; Weitz, 2024, art. 132, nt. 3; podobnie Zembrzuski, 2015, s. 31).

Stanowisko K. Weitza zaaprobowali A. Kościółek (2024, s. 238-239) i I. Wolwiak (2024, art. 132, nt. 4), przy czym powołani autorzy wykluczyli zastosowanie tego przepisu nie tylko w odniesieniu do adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych w ich prywatnych sprawach, lecz także gdy występują oni w charakterze pełnomocników, o ile ich upoważnienie do występowania w sprawie nie wynika z faktu bycia przedstawicielem takiego zawodu. Ponadto I. Wolwiak (2024, art. 132, nt. 4) stanął na stanowisku, że ciężar doręczeń autonomicznych nie obejmuje również kuratora procesowego będącego adwokatem lub radcą prawnym, ustanowionego przez sąd dla strony nieznannej z miejsca pobytu, niemającej zdolności procesowej, która nie ma przedstawiciela ustawowego, dla strony będącej osobą prawną, gdy w jej organie zachodzą braki uniemożliwiające jej reprezentację, albo dla strony będącej jednostką organizacyjną, która jest wymieniona w art. 64 § 11 KPC, gdy brak jest osób uprawnionych do jej reprezentowania – jako przedstawiciel ustawowy.

Andrzej Jasiński i J. Jurzec-Jasiecka (2014, s. 65) wyrazili pogląd, że analizowana regulacja ma zastosowanie wyłącznie do pełnomocników stron, dlatego nie znajduje on zastosowania do adwokata lub radcy prawnego pełniącego funkcję kuratora procesowego. Stanowisko to wynika z ogólniejszego stwierdzenia, że wszelkie wymagania szczególne, jakie ustawy ustanawiają wobec adwokata czy radcy prawnego (w tym art. 130² § 1 i 2 KPC) nie mają zastosowania, gdy pełnią oni funkcję kuratorów (Jasiński, Jurzec-Jasiecka, . Częściowo odmiennie w tej ostatniej kwestii wypowiedziała się J. Parafianowicz, która przyjęła, że ciężar bezpośrednich doręczeń (oraz noszenia stroju urzędowego) spoczywa

również na adwokatach i radcach prawnych występujących w postępowaniu nie tylko w charakterze pełnomocników procesowych, lecz także kuratorów procesowych, gdyż rola ta jest wyrazem ich profesjonalnej działalności. Natomiast nie dotyczy on sytuacji, gdy adwokat lub radca prawny jest stroną postępowania – niezależnie od tego, czy dotyczy ono jego spraw prywatnych, czy też zawodowych (Parafianowicz, 2024, art. 132, nt. 3).

Za literalną wykładnią art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. a w konsekwencji jego szerokim zastosowaniem opowiedział się P. Kociubiński. Według tego autora literalna wykładnia tego przepisu prowadzi do konkluzji, że znajduje on zastosowanie niezależnie od charakteru, w jakim w sprawie występuje adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy - pełnomocnika, czy też strony (Kociubiński, 2016, s. 1038 - 1040).

W judykaturze, podobnie jak w doktrynie ciężar doręczeń autonomicznych na ogół utożsamiany jest z powinnością spoczywającą na profesjonalnych pełnomocnikach (tak m.in. postanowienie SN z 17.01.2024 r., III USK 428/22, LEX nr 3659162). Wypowiedzi judykatury odnoszące się *stricte* do tytułowego zagadnienia koncentrują się wokół kwestii, czy wynikająca z tego przepisu powinność obciąża wskazanych w nim profesjonalistów występujących w roli kuratora dla nieznanego z miejsca pobytu. Praktyka sądów powszechnych jest w tym względzie rozbieżna. Prezentowany jest zarówno pogląd, że ciężar doręczeń autonomicznych odnosi się do wskazanych w przepisie profesjonalistów działających jako kurator dla nieznanego z miejsca pobytu (tak m.in. wyrok Sądu Okręgowego w Szczecinie z 20.09.2016 r., II Ca 278/16, LEX nr 2370345 oraz powołany w nim wyrok Sądu Rejonowego Szczecin - Centrum w Szczecinie z dnia 19 listopada 2015 r., sygn. akt II C 582/15), jak i stanowisko przeciwne (tak m.in. wyrok SR w Kętrzynie z 24.05.2023 r., I C 981/21, LEX nr 3587641; wyrok Sądu Okręgowego w Szczecinie z 31.08.2018 r., II Ca 1011/18, LEX nr 2581367).

3. Ewolucja instytucji doręczeń autonomicznych między adwokatami

Możność wzajemnych bezpośrednich doręczeń za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty pomiędzy adwokatami przewidywał już art. 161 d.k.p.c. Jego treść została *in extenso* przeniesiona do art. 132 § 1 k.p.c. w jego pierwotnym brzmieniu. Unormowania te były wyrazem wykorzystania zaufania związanego ze statusem adwokata (od 1.07.1996 r. również radcy prawnego) dla przyspieszenia postępowania. Możliwość ta została przekształcona w ciężar procesowy (na temat pojęcia ciężaru procesowego zob. Broniewicz, Marciniak, Kunicki, 2020, s. 146-147) powiązany z ciężarem dołączenia do pisma dowodu jego doręczenia lub nadania najpierw w postępowaniu odrębnym w

sprawach gospodarczych (zob. art. 479⁹ § 1 k.p.c. w stanie prawnym obowiązującym od 1.10.1989 r. do 2.5.2012 r.)⁵, a następnie -w nieco zmienionym kształcie- z dniem 19.04.2010 r.⁶ została wprowadzona do postępowania zwykłego w drodze nowelizacji art. 132 k.p.c. (Zembrzuski, 2015, s. 29-31). W postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych w stanie prawnym obowiązującym do 4.05.2005 r. uchybienie ciężarowi bezpośredniego doręczenia (a ściślej ciężarowi dołączenia dowodu doręczenia pisma lub nadania go listem poleconym) prowadziło do wezwania na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. do uzupełnienia braku (złożenia dowodu doręczenia lub nadania) pod rygorem zwrotu pisma (Wyrwiński, 2005, art. 479⁹ nt. 2). Z dniem 5.02.2005 r.⁷ ustawodawca poszedł o krok dalej, a jednocześnie o krok za daleko, wprowadzając sankcję zwrotu pisma *a limine*. Mimo zasłużonej krytyki (Mamiński, 2010, s. 921), a także podejmowanych w doktrynie (Zieliński, 2004, s. 780; Wyrwiński, 2005, art. 479⁹ nt. 3; Klecha, 2007; Mamiński, 2010, s. 921) i judykaturze (m.in. uzasadnienie uchwały SN z 27.10.2005 r., III CZP 65/05 OSNC 2006, nr 3, poz. 50) prób racjonalizowania jego wykładni i łagodzenia jego nadmiernego formalizmu (na temat dopuszczalnych granic formalizmu zob. Cieślak, 2008, s. 344-361) z dniem 19.04.2010 r.⁸ ciężar bezpośrednich doręczeń, w nieco zmienionym kształcie (szerzej: Mamiński, 2010, s. 920-922; Zembrzuski, 2015, s. 31), został wprowadzony również do przepisów o postępowaniu zwykłym (znowelizowany art. 132 § 1 k.p.c.). W miejsce przyznanej adwokatom (a następnie także radcom prawnym -w stanie prawnym obowiązującym od 1.07.1996 r.) możliwości wzajemnych bezpośrednich doręczeń, ustawodawca wprowadził ciężar procesowy obwarowany sankcją zwrotu *a limine*. Jego obecny kształt określono na wstępie.

Kodeks postępowania cywilnego zawiera różne wyjątkowe unormowania związane ze statusem adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych. Są one wyrazem z jednej strony zaufania do przedstawicieli tych zawodów jako *nomen omen* zawodów zaufania publicznego, z drugiej strony związanej z ich statusem odpowiedzialności (profesjonalnego przygotowania, wymaganej wiedzy i kompetencji). Zaufanie to leży u podstaw przyznania w procesie szczególnych możliwości np. upoważnienia do

⁵ Przy czym w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych ciężar bezpośrednich doręczeń nie miał charakteru wzajemnego, lecz spoczywał na adwokatach i radcach prawnych niezależnie od tego, czy po drugiej stronie występował podmiot profesjonalny, reprezentacji drugiej strony.

⁶ Ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 7, poz. 45).

⁷ Ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804).

⁸ Ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 7, poz. 45).

uwierzytelniania dokumentów z mocą dokumentu urzędowego (art. 129, art. 694⁴ § 2² pkt 1, art. 694^{4a} § 1 k.p.c.), zdolności postulacyjnej do dokonywania również we własnych sprawach czynności procesowych obarczonych przymusem adwokacko-radcowsko-rzecznikowskim (art. 87¹ § 2 i art. 87² § 1 zdanie drugie k.p.c.). Odpowiedzialność przejawia się w nakładanych na te podmioty szczególnych ciężarach procesowych np. we wzajemnych doręczeniach autonomicznych (art. 132 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.), powinności zgłaszania zastrzeżeń do protokołu zgodnie z art. 162 k.p.c. Trudno kwestionować zasadność przyznawania tym podmiotom pewnych szczególnych możliwości (częściowo również we własnych sprawach) oraz stawiania wyższych wymagań w razie występowania w procesie w związku z ich profesjonalną działalnością. Nie sposób jednak zaakceptować powiązania szczególnych wymagań z posiadaniem statusu przedstawiciela takiego zawodu w sytuacji, gdy czynność procesowa nie jest przejawem profesjonalnej działalności, a tym bardziej, gdy osoba będąca adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym zawodu nie wykonuje - również w sensie formalnym (np. adwokat wpisany na listę niewykonujących zawodu, w odniesieniu do radców prawnych lub rzeczników patentowych - w razie zawieszenia wykonywania przez nich zawodu). Tym bardziej nie można znaleźć aksjologicznego uzasadnienia dla oczekiwania od jakiegokolwiek podmiotu w procesie, w tym od profesjonalnego pełnomocnika, zachowania standardu nieomyślności. Standardu takiego ustawodawca nie ustanawia nawet dla „najwyższego biegłego” skoro przewiduje możliwość rektyfikacji orzeczenia (art. 350 - art. 352 k.p.c.). Niestety w ostatnim dwudziestoleciu pod pozorem przyspieszenia postępowania (a w istocie „załatwienia” sprawy nie bacząc przy tym na potrzebę jej rzetelnego rozpoznania) ustawodawca z upodobaniem, wprowadza unormowania sankcjonujące ów standard względem profesjonalnych pełnomocników (zob. krytyczne uwagi na temat art. 370¹ i art. 393⁵ § 2 k.p.c. Zieliński, 2004, s. 779-781). W tym zakresie wskazać można nie tylko na nieobowiązujące już unormowania art. 130² § 3 (por. jednak wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia: 14 września 2009 r. sygn. akt SK 47/07, Dz. U. Nr 156, poz. 1239; 28 maja 2009 r. sygn. akt P 87/08, Dz. U. Nr 91, poz. 751; 17 listopada 2008 r. sygn. akt SK 33/07, Dz. U. Nr 207, poz. 1307) i art. 370² k.p.c. (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 maja 2008 r. sygn. akt P 18/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 61), ale i na nadal obowiązujące przepisy art. 398⁶ § 2 w zw. z art. 398⁴ § 1 k.p.c. (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 1 lipca.2008 r., SK 40/07, OTK-A 2008, nr 6, poz. 101), czy w końcu na dodany z dniem 1.7.2023 r. art. 128¹ k.p.c. (Mendrek, 2023, s. 101-102; Zembrzuski, 2024, s. 653-657). Przykładem takiego

unormowania jest właśnie art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. Jednocześnie cały art. 132 § 1 k.p.c. jest niechlubnym przypadkiem ewolucji od unormowania przewidującego szczególną możliwość przyznaną przedstawicielom zawodu zaufania publicznego (mającą służyć usprawnieniu postępowania) do ciężaru procesowego obarczonego sankcją statuującą standard ich nieomyślności. W imię przyspieszenia rozpoznania spraw podmioty te nie mają prawa do błędu, a jeżeli go popełnią nie mogą go usunąć. Skutki tego, niekiedy bardzo dotkliwe i naruszające istotę prawa do sądu, ponosi strona.

4. Sankcja za naruszenie ciężaru procesowego – wątpliwości konstytucyjne

Językowa wykładnia art. 132 § 1 k.p.c. mogłaby prowadzić do wniosku, że przewidziany z zdania trzecim rygor zwrotu pisma *a limine* jest powiązany nie tyle z uchybieniem ciężarowi bezpośredniego doręczenia pisma, co z uchybieniem wymogowi zawarcia w piśmie oświadczenia, o którym mowa w zdaniu drugim. Prowadziłoby to do trudnego do zaakceptowania wniosku, że rygor ten nie znajduje zastosowania, jeżeli w piśmie zawarto oświadczenie o jego doręczeniu lub nadaniu, a pismo nie zostało nadane (inną kwestią jest, że świadome złożenie nieprawdziwego oświadczenia stanowi delikt dyscyplinarny, a ponadto przejaw nadużycia prawa procesowego), a jednocześnie znajduje zastosowanie do pisma, które faktycznie zostało doręczone, a omyłkowo nie zawarto w nim wymaganego oświadczenia.

W ostatnim ze wskazanych przypadków, sankcja zwrotu *a limine* już *prima facie* jawi się jako rażąco nieracjonalna i nieproporcjonalna. Taki wynik interpretacji jest sprzeczny z funkcją doręczeń autonomicznych. Jak słusznie zauważył M. Mamiński (2010, s. 921) „w takim wypadku rygor zwrotu pisma wydaje się być niecelowy, albowiem wskutek niedopatrzenia pełnomocnika, interes drugiej strony, która przecież miała możliwość zapoznania się z przesłanym jej pismem, nie doznał najmniejszego nawet uszczerbku. Należy zwrócić uwagę, że *ratio legis* wprowadzenia omawianej regulacji, nie sprowadza się do piętzenia kolejnych wymagań formalnych, mających na celu „złapanie” profesjonalnego pełnomocnika na uchybieniu przewidzianym wymogom, ale na zapewnieniu większej dynamiki procesu”. Doręczenia te stanowią bowiem substytut wymogu dołączenia odpisu pisma dla drugiej strony i mają przyspieszyć postępowanie dzięki wykorzystaniu zaufania do przedstawicieli wskazanych zawodów. Dlatego w doktrynie i judykaturze podejmuje się próby racjonalizowania wykładni art. 132 § 1 k.p.c. W szczególności postuluje się dopuszczenie uzupełnienia braku przed wydaniem przez przewodniczącego zarządzenia o zwrocie pisma (tak w odniesieniu do art. 479⁹ § 1 k.p.c.:

Zieliński, 2004, s. 780; Wyrwiński, 2005, art. 479⁹ nt. 3; Klecha, 2007; w odniesieniu do art. 132 § 1 k.p.c. Mamiński, 2010, s. 921) oraz wskazuje, że brak zamieszczenia oświadczenia o nadaniu pisma pełnomocnikowi strony przeciwnej, w sytuacji gdy pełnomocnik strony przeciwnej potwierdza, że pismo do niego dotarło, nie powoduje konieczności zwrotu pisma przez sąd (Kamieński, 2023, nt. 3). W swoim orzecznictwie również Sąd Najwyższy podkreślił, że „przepis art. 132 § 1 k.p.c. ma na celu przyspieszenie postępowania i powinien służyć jedynie temu celowi, a nie piętzeniu przed profesjonalnymi pełnomocnikami oderwanymi od tego celu wymagań formalnych. Nakazana jest uwzględniająca ten cel racjonalna wykładnia art. 132 § 1 k.p.c. Jeśli z okoliczności sprawy (...) wynika, że mimo doręczenia z naruszeniem art. 132 § 1 k.p.c. odpisu pisma procesowego, strona przeciwna zapoznała się z jego treścią w odpowiednim czasie i miała możliwość ustosunkowania się do zawartych w nim wniosków, to nie można wywieść z naruszenia art. 132 § 2 k.p.c. żadnych negatywnych konsekwencji” (tak uzasadnienie postanowienia SN z 23.02.2017 r. V CZ 18/17, LEX nr 2255439; podobnie postanowienia SN z: 5.04.2023 r. III USK 88/22, LEX nr 3561918, 17.01.2024 r. III USK 428/22, LEX nr 3659162). Również w wyroku z 21.02.2024 r. (II CSKP 1860/22, LEX nr 3687167) Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że w razie pierwotnego uchybienia wymogowi złożenia w piśmie oświadczenia, o którym mowa w art. 132 § 1 zdanie 2 k.p.c. późniejsze przedłożenie dowodów nadania pisma wraz oświadczeniem, iż pisma te zostały doręczone drugiej stronie wypełnia obowiązek wynikający z art. 132 § 1 k.p.c. Jeszcze na gruncie art. 479⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że skutki związane z rygorem zwrotu pisma nie wchodzi w grę, jeżeli pismu podlegającemu zwrotowi sąd nada bieg i na jego podstawie podejmie czynności procesowe. Ich skuteczność nie jest uzależniona od stwierdzenia, czy wcześniej zachodziła podstawa do zwrotu pisma (tak postanowienie SN z 12.01.2012 r., II CZ 44/11, LEX nr 1215785). Podgląd ten zachował aktualność na gruncie art. 132 § 1 k.p.c.

Jednakże w orzecznictwie Sądu Najwyższego znalazło wyraz również bardziej formalistyczne stanowisko, zgodnie z którym także w przypadku, gdy sąd, wbrew obowiązkowi wynikającemu z art. 479⁹ § 1 zdanie ostatnie k.p.c., nie dokonał zwrotu pisma złożonego bez dołączenia dowodu doręczenia albo wysłania - pismo to nie wywołuje żadnych skutków procesowych (tak na gruncie art. 479⁹ § 1 k.p.c.: postanowienie SN z 1.12.2010 r., I CZ 104/10, LEX nr 1084694; Ereciński, 2012, art. 479⁹, nt. 7).

Praktyka orzecznicza sądów powszechnych jest zróżnicowana, a przypadki formalistycznej wykładni art. 132 § 1 k.p.c. nie należą do rzadkości (Partyk, 2015; Jarocho, 2023, s. 497).

Już sama istniejąca niepewność uczestników postępowania, co do właściwego sposobu doręczenia pisma godzi w rzetelność proceduralną. Niezależnie od tego nawet proponowana w nauce i judykaturze Sądu Najwyższego wykładnia zmierzająca do łagodzenia rygoryzmu przewidzianej w nim sankcji nie prowadzi do rezultatów zadowalających z punktu widzenia rzetelności proceduralnej.

Przewidziana *de lege lata* w art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. sankcja zwrotu pisma *a limine* narusza istotę równości stron w wielu aspektach. Sankcja ta w sposób nieproporcjonalny godzi w istotę zasady *audiatur et altera pars* w zakresie, w jakim prowadzi do utraty możliwości późniejszego skutecznego powoływania przez stronę nowych faktów i dowodów (art. 205³ § 2, art. 458⁵ § 4, art. 458¹⁵ § 4 k.p.c.), a także zarzutów (art. 203¹ § 2 k.p.c.). Wydaje się ona nieproporcjonalna również w sytuacji zwrotu *a limine* odpowiedzi na pozew. Zwrot taki może skutkować wydaniem wyroku zaocznego. Sama możliwość zaskarżenia takiego wyroku sprzeciwem nie wydaje się przywracać właściwej równowagi pomiędzy stronami biorąc pod uwagę konieczność uiszczenia opłaty od sprzeciwu i zachowania innych wymagań skuteczności zaskarżenia, a ponadto z perspektywy zasad ponoszenia kosztów procesu (art. 348 k.p.c.). W końcu trudno znaleźć aksjologiczne uzasadnienie dla sytuacji, w której tożsame jakościowo braki formalne (brak złożenia w sądzie odpisu pisma dla drugiej strony/niedoręcznie odpisu pisma bezpośrednio) prowadzą do istotnie odmiennych skutków procesowych (zwrot *a limine* z możliwością sanowania braku lub bez takiej możliwości). W dodatku zróżnicowanie to zależne jest od okoliczności niezależnej od strony (tego, czy po drugiej stronie występuje adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy). Takie zróżnicowanie skutków braków formalnych pism składanych przez profesjonalistów powoduje także, że unormowanie to nie nadaje się do osiągnięcia zakładanego celu. Nie jest ono w stanie przyspieszyć postępowania. Jeżeli pismo złożone przez profesjonalistę będzie dotknięte innym brakiem (np. nie będzie podpisane) sąd zarządzi jego zwrot, jednak brak ten będzie można usunąć (art. 130^{1a} § 3 k.p.c.).

Zwrot pisma *a limine* może pośrednio godzić również w inne konstytucyjne wartości, w tym prowadzić do dalszego nieuzasadnionego ograniczania jawności postępowania. *De lege lata* zwrot na podstawie art. 132 § 1 k.p.c. odpowiedzi na pozew lub odpowiedzi na apelację, wyklucza możliwość późniejszego skutecznego (wiążącego) złożenia przez stronę wniosku o rozpoznanie sprawy na rozprawie (art. 148¹ § 3 i art. 374 k.p.c.).

Można wskazać na częściową analogię zachodzącą pomiędzy rygoryzmem sankcji przewidzianej w art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c., a odrzucaniem *a limine* środków zaskarżenia na podstawie art. 370¹ k.p.c. oraz art. 398⁶ § 2 i 3 w zw. z art. 398⁴ § 1 pkt 3 k.p.c., które to przepisy zostały uznane przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodne z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej⁹. Przepis art. 370¹ k.p.c. został on uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji RP wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 maja 2008 r. P 18/07 (Dz.U. z 2008 r. Nr 96, poz. 619) i utracił moc z dniem 5.06.2008 r. Z kolei w wyroku z 1 lipca 2008 r. SK 40/07 (Dz.U. z 2008 r. Nr 120, poz. 779) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 398⁶ § 2 i 3 w zw. z art. 398⁴ § 1 pkt 3 k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje odrzucenie - bez wezwania do usunięcia braków - skargi kasacyjnej niespełniającej wymagań określonych w art. 398⁴ § 1 pkt 3 powołanej ustawy, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 2 Konstytucji RP. Motywy tych judykatów (zob. uzasadnienie wyroku TK z 20.05.2008 r. P 18/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 61 oraz uzasadnienie wyroku TK z 1.07.2008 r. SK 40/07, OTK-A 2008, nr 6, poz. 101) prowadzą do wniosku, że również przewidziana w art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. sankcja zwrotu pisma *a limine* jest nieracjonalna i nieproporcjonalna, a zatem narusza wymóg rzetelnego ukształtowania procedury.

5. Podsumowanie

Powyższe uwagi prowadzą do konkluzji, że z instrumentu mającego przyspieszyć postępowanie i będącego wyrazem zaufania ustawodawcy do przedstawicieli zawodów zaufania publicznego, uczyniono jeden z instrumentów nieproporcjonalnego sankcjonowania ich błędów, mogącego naruszać istotę prawa do sądu (rzetelnego ukształtowania procedury). Z możliwości i przywileju adwokatów i radców prawnych mającego przyspieszyć postępowanie – uczyniono narzędzie do przyspieszania załatwienia sprawy kosztem prawa do jej rozpoznania w rzetelny sposób. Omawiana regulacja jest przykładem nadmiernego formalizmu.

Jak się wydaje źródłem tendencji do zawężającej wykładni art. 132 § 1 k.p.c. nie jest brak aksjologicznego uzasadnienia dla upoważnienia adwokatów, radców prawnych lub rzeczników patentowych do wzajemnych bezpośrednich doręczeń odpisów pism w ich prywatnych sprawach, lecz próba korygowania błędów ustawodawcy prowadzących do

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

skutków niedających się zaakceptować z punktu widzenia wymogów rzetelności proceduralnej.

De lege lata za odstępniem od wyników wykładni językowej art. 132 § 1 k.p.c. na rzecz jego zawężającej interpretacji przemawia wymóg dokonywania wykładni prokonstytucyjnej. Przy tak daleko idącej sankcji nie sposób przyjmować, że u podstaw art. 132 § 1 k.p.c. leży sam fakt posiadania tytułu zawodowego adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego, czy też formalne wykonywanie zawodu. Zastosowanie przepisów art. 132 § 1 zdanie pierwsze i drugie k.p.c. należy wiązać z występowaniem przez te podmioty w procesie w roli procesowej będącej przejawem wykonywania zawodu. Nie wydaje się przy tym uzasadnione ograniczanie ich stosowania wyłącznie do pełnomocników procesowych. Powinny one znaleźć zastosowanie, jeżeli podmioty te występują w roli będącej przejawem wykonywania czynności zawodowych (w tym do pełnomocników procesowych, kuratorów procesowych, kuratorów prawa materialnego ustanowionych w związku z wykonywaniem zawodu np. reprezentantów ustanawianych dla małoletnich dzieci na podstawie art. 99 § 1 k.p.c., kuratorów spadku, kuratorów ustanowionych na podstawie art. 42 KC), lecz nie gdy występują w postępowaniu prywatnie (w sprawie własnej- jako strona, uczestnik postępowania, interwenient uboczny; jako przedstawiciel ustawowy, czy piastun organu strony). Jeżeli zaś chodzi o stosowanie art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. to do czasu postulowanej niżej interwencji ustawodawcy pożądanym jest dokonywanie przez sądy rozproszonej kontroli konstytucyjności, która *ad casum* może prowadzić do jego niezastosowania, w szczególności, gdyby zwrot pisma *a limine* miał skutkować zaktualizowaniem opisanego wyżej ryzyka naruszenia prawa do wysłuchania.

De lege ferenda należy postulować pozostawienie ciężaru doręczeń autonomicznych pomiędzy adwokatami, radcami prawnymi, rzecznikami patentowymi występującymi w rolach procesowych będących wyrazem wykonywania zawodu, a w pozostałych wypadkach, tj., gdy podmiot taki występuje prywatnie, jedynie upoważnienie go do dokonania bezpośredniego doręczenia innemu profesjonalście. Jednocześnie należy zrezygnować z sankcji zwrotu *a limine* przewidzianej w art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. oraz umożliwić naprawienie ewentualnych uchybień (zarówno w zakresie dokonania bezpośredniego doręczenia, jak i w zakresie złożenia stosownego oświadczenia w tym przedmiocie).

BIBLIOGRAFIA:

- Bodio J. (2020) w: T. Zembrzuski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., art. 132, nt. 8.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I. (2020), *Postępowanie cywilne w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 146-147.
- Cieślak S. (2008), *Formalizm postępowania cywilnego*, C. H. Beck, Warszawa.
- Czechowski M. (2024), *Niewykonywanie zawodu przez adwokata, zawieszenie wykonywania zawodu radcy prawnego, rzecznika patentowego i doradcy podatkowego a możliwość występowania we własnej sprawie sądowej w przypadkach objętych przymusem adwokacko-radcowskim*, „Przeгляд Sądowy”, nr 6, s. 57-68 .
- Ereciński T. (2012) w: P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa. LEX/el., art. 479⁹, nt. 2, 7.
- Gudowski J. (2023) w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., art. 87¹, nt. 14.
- Jarocho A. (2023), *Doręczenia bezpośrednie (autonomiczne) w KPC*, „Monitor Prawniczy”, nr 8, s. 491- 495, 497.
- Jasiecki A., Jurzec-Jasiecka A. (2014), *Wybrane zagadnienia dotyczące instytucji kuratora procesowego dla osoby, która nie jest znana z miejsca pobytu (art. 143–144 KPC)*, „Przeгляд Sądowy”, nr 7–8, s. 65.
- Kamieński G. (2023) *Doręczenia w procedurze cywilnej po zmianach*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., nt. 3.
- Klecha P. (2007), *Doręczanie pism procesowych w toku postępowania w sprawach gospodarczych (art. 479[9] KPC)*, „Monitor Prawniczy”, nr 8.
- Kociubiński P. (2016), *Doręczenia wzajemne i świadczenie pomocy prawnej z urzędu – zagadnienia proceduralne*, „Monitor Prawniczy”, nr 19, s. 1038 – 1040.
- Kościółek A. (2024) w: K. Flaga-Gieruszyńska (red.), P. Osowy (red.), *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Czynności i przebieg postępowania. Tom 3b. System postępowania cywilnego*, C.H. Beck, Warszawa, s. 238 – 239.
- Mamiński M. (2010), *Sposób dokonywania doręczeń pism procesowych po nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy”, nr 16, s. 920-922.

- Markiewicz D. (2023) w: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, C. H. Beck, Warszawa, Legalis/el, art. 132, nt. 1.
- May J. (2017) *Rozwiązania usprawniające proces cywilny (zagadnienia wybrane)* w: I. Gil (red.), *Postępowanie cywilne w dobie przemian*, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 159.
- Mendrek A. (2023), *Dokąd zmierza art. 128(1) k.p.c. i gdzie nas zaprowadzi?* „Palestra”, nr 8, s. 95-97, 101-102.
- Mendrek A. (2024) w: P. Rylski (red.), A. Olaś (red. cz. III), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa, Legalis/el., art. 130^{1a}, nt. 7 -13.
- Parafianowicz J. (2024) w: red. O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., art. 132, nt. 3.
- Partyk T. (2015) *Konsekwencje niedołączenia do pisma procesowego dowodu nadania go stronie przeciwnej*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el.
- Stefańska E. (2022) w: M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16)*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., art. 132, nt. 2.
- Turczyn A. (2024) w: O. M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505(39). Tom I*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., art. 398⁷, nt. 4.
- Weitz K. (2016) w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, Wolters Kluwer, Warszawa, art. 132, nt. 3.
- Weitz K. (2024) w: M. Dziurda (red.), T. Ereciński (red.), *Doręczenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 131-147 k.p.c.*, Wolters Kluwer, Warszawa, LEX/el., art. 132, nt. 3, 7-9.
- Wiśniewski T. (2013) *V. Odpowiedź na skargę kasacyjną w: Przebieg procesu cywilnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, LEX/el.
- Wolwiak I. (2015) *Rozdział X. Doręczenia bezpośrednie w: Doręczenia w postępowaniu cywilnym*, C. H. Beck, Warszawa, Legalis/el.
- Wolwiak I. (2024) w: P. Rylski (red.), A. Olaś (red. cz. III), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. C. H. Beck, Warszawa, Legalis/el., art. 132, nt. 4, 11-21.
- Wyrwiński M. (2005) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, LEX/ el., art. 479⁹ nt. 2- 3.

- Wyrwiński M. (2006) *Braki formalne apelacji (lub zażalenia) sporządzonej przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego : uwagi na tle art. 370¹ KPC*, „Monitor Prawniczy”, nr 16, s. 858-868.
- Zembrzuski T. (2015), *Doręczenie odpisu pisma procesowego*, „Polski Proces Cywilny”, nr 1, s. 26-37.
- Zembrzuski T. (2024) *Wnioski dowodowe w pismach procesowych zawodowego pełnomocnika, czyli kilka refleksji o przemytnikach i śledczych*, „Polski Proces Cywilny”, nr 3, s. 653-657.
- Zieliński A. (2004), *Przepisy o pełnomocnikach procesowych po nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy”, nr 17, s. 779-781.
- Żyznowski T. (2021) w: T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, LEX/el., art. 132, nt. 1.

TORUŃSKIE STUDIA POLSKO-WŁOSKIE XX - STUDI POLACCO-ITALIANI DI TORUŃ XX

Toruń 2024